

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЯКОВЛЕВА ЛІЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 32.001/342.5/340.11/130

**ІНСТИТУЦІЙНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ВИМІРИ ЛЕГІТИМНОСТІ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор
Наумкіна Світлана Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса),
завідувач кафедри політичних наук і права

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Батрименко Олег Володимирович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри політології

доктор політичних наук, професор
Цокур Євген Георгієвич,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри політології

доктор політичних наук, професор
Третяк Олексій Анатолійович
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри політології

Захист відбудеться «28» вересня 2021 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»(65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36).

Автореферат розісланий серпня 27 серпня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. О. Каменчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема легітимності публічної влади є однією із визначальних для демократичних політичних відносин. Легітимна публічна влада здатна не лише ефективно урядувати, сприяти урегулюванню гострих політичних конфліктів, а і виступати джерелом соціальної солідарності. Особливо ця «здатність» легітимності є актуальною для українського суспільства, адже у періоди складних соціально-політичних та економічних трансформацій посилюється атомізація соціуму, виникають нові лінії розколу, загострюються протиріччя між різними соціальними групами.

Сучасне українське суспільство потребує відповіді на питання щодо сутності легітимності публічної влади, її інституційного та комунікативного вимірів, джерел та характеристик легітимності політичного порядку. Без розуміння легітимності, раціонального застосування поняття легітимності до аналізу загальних процесів та окремих явищ, організацій та інститутів, індивідуальних та колективних акторів неможлива наукова оцінка усіх соціальних, економічних та політичних перипетій, які відбуваються в українському суспільстві.

Оскільки в умовах гібридної війни значно зростає ризик делегітимації, постійно виникають нові виклики та загрози легітимності публічної влади, то наукове дослідження легітимності публічної влади й надалі вимагатиме постійної уваги щодо переосмислення рецепцій та пошуку новацій у її забезпеченні. Власне, вивчення інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади становить значний дослідницький інтерес.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Тема та зміст дисертаційного дослідження є складовою комплексної науково-дослідної роботи кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в межах науково-дослідної теми «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри» (№ державної реєстрації 0120U002016), однією із виконавиць якої є дисертантка.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертації є визначення інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- дослідити концептуалізацію публічного простору як основу теорії легітимності публічної влади;
- обґрунтувати легітимність публічної влади в аспекті соціального порядку та контролю над насильством;
- розкрити традиції та новації у формуванні канону легітимності публічної влади;
- проаналізувати сакральні та раціональні джерела легітимності влади;
- визначити розуміння легітимності та легальності в аспекті республіки та імперії;
- охарактеризувати легітимність влади від християнської доктрини до суспільного договору;

- дослідити розвиток інституціональної оптики у дослідженнях легітимності публічної влади;
- окреслити легітимність публічної влади у дослідницьких програмах історичного та соціологічного інституціоналізму;
- з'ясувати особливості легітимності у інституціоналізмі раціонального вибору;
- визначити політичну комунікацію як основу легітимізуючої взаємодії;
- окреслити особливості легітимності публічної влади в сучасних умовах;
- дослідити легітимність публічної влади у мережевому суспільстві;
- встановити особливості інституціоналізації електоральної демократії в Україні;
- визначити політичну інклюзивність як основу демократичної легітимності в Україні.

Об'єктом дослідження є легітимність публічної влади.

Предметом дослідження є інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади.

Методологія дослідження. Складність та багатофакторність проблематики дослідження обумовили формування авторської методології, як комплексу взаємопов'язаних методів. Аналіз інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади уможлиблюється завдяки методологічному інструментарію неоінституціоналізму (з урахуванням специфіки методології історичного інституціоналізму, соціологічного інституціоналізму, інституціоналізму раціонального вибору, дискурсивного інституціоналізму) та комунікативного підходу. Історичний інституціоналізм дозволив визначити траєкторії формування легітимності на різних етапах політичного розвитку, джерела міжінституційних конфліктів, простежити вплив «траєкторії попереднього розвитку» на сучасний стан інститутів легітимності. Соціологічний інституціоналізм застосований для визначення особливостей забезпечення легітимності публічної влади у пострадянських суспільствах, з урахуванням властивих цінностей, норм та традицій відносин влади та суспільства. Інституціоналізм раціонального вибору дозволяє визначити вплив на легітимність публічної влади транзакційних витрат, рентоорієнтованої поведінки, спрямованої на максимізацію індивідуального, а не суспільного інтересу. За допомогою методології дискурсивного інституціоналізму легітимність публічної влади презентовано як результат інтерактивного дискурсивного процесу міжінституційної взаємодії.

Комунікативний підхід, визначаючи публічну владу як символічно генералізований засіб комунікації, дозволяє обґрунтувати розуміння легітимності як селекції найкращої альтернативи та визначити інноваційність та інклюзивність в якості основних характеристик легітимності публічної влади.

Для дослідження генезису легітимності публічної влади, виокремлення історичних етапів, визначення сакральних та раціональних джерел і політичних альтернатив легітимності публічної влади, обґрунтування канону легітимності застосовувались такі загальнонаукові методи, як історичний, логічний, системний, методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу тощо. Емпіричний

метод використовувався для дослідження політичних скандалів у процесі інституціоналізації електоральної демократії в Україні. Метод вторинного аналізу соціологічних даних щодо рівня довіри громадян до влади дозволив обґрунтувати політичну інклюзивність як основу демократичної легітимності в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю завдань і способами їх розв'язання. Вона полягає у вирішенні актуальних проблем політичної науки, пов'язаних із легітимністю публічної влади, які не знайшли достатньої розробки у наявних теоретичних розвідках та не набули статусу необхідних постулатів у вітчизняному політичному процесі. Дисертація є однією із перших політологічних праць, у якій досліджуються інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади. В межах здійсненого дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади отримано результати, що мають наукове значення.

Вперше:

- обґрунтовано взаємний вплив та взаємозв'язок між інституційними та комунікативними вимірами легітимності публічної влади. Повною мірою він проявляється у процесі горизонтальної та вертикальної комунікації між інститутами публічної влади (органами державної влади та місцевого самоврядування), інститутами громадянського суспільства, політичними партіями, масмедіа тощо. Забезпеченню легітимності публічної влади в Україні має сприяти не створення нових інститутів, а підвищення ефективності міжінституційної взаємодії;

- здійснено комплексне узагальнення теоретичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо концептуалізації публічного простору як основи легітимності публічної влади. Взаємодія між інститутами публічної влади та громадянського суспільства у публічному просторі обумовлена такими характеристиками публічності, як відкритість, залучення, співпраця, довіра. Перше означає відкритість публічної влади для взаємодії із інститутами громадянського суспільства, артикуляції та репрезентації інтересів суспільних груп у процесі забезпечення легітимності. Друга характеристика, залучення, вимагає від влади готовності залучати громадян, а від них готовності бути залученими до прийняття політичних рішень, вироблення та реалізації політики. Публічність пред'являє вимоги до неурядових організацій, масмедіа та політичних партій щодо дотримання принципів комунікативної дії (досягнення консенсусу на рівні знань, норм, оцінок) у забезпеченні легітимності публічної влади. У процесі співпраці між владою та громадянами у публічному просторі (орієнтованій на діалог, раціональну аргументацію, рефлексивність тощо) виникає суспільна довіра, яка є основою легітимності публічної влади;

- на основі компаративного дослідження підходів неоінституціональної теорії (історичний та соціологічний інституціоналізм, дискурсивний інституціоналізм та інституціоналізм раціонального вибору) визначено інституційні виміри легітимності публічної влади, синтезовано комплексне визначення легітимності. Інституційний дизайн вітчизняного публічного простору залежить від «траєкторії попереднього розвитку»: на легітимність публічної влади впливають авторитарні інтенції влади та пострадянські суспільні патології

(традиція конфронтаційного досягнення суспільної злагоди, соціальна безпорадність, переважання вертикальної комунікації, відсутність зворотного зв'язку тощо). З позицій дискурсивного інституціоналізму визначено сутність міжінституційної взаємодії, як публічної комунікації інститутів публічної влади з інститутами громадянського суспільства за посередництвом масмедіа та їх трансформацію під тиском громадської думки. Легітимною вважається публічна влада, яку громадяни ідентифікують із легітимним соціальним та політичним порядком («соціологічний інституціоналізм»). Легітимність інститутів публічної влади визначається їх здатністю зменшувати транзакційні витрати, слідувати суспільному, а не приватним інтересам, долати опортуністичну поведінку (інституціоналізм раціонального вибору);

- обґрунтовано необхідність розвитку інститутів, які сприяють легітимності публічної влади, або «інститутів легітимності». В умовах мережевого суспільства у процесі забезпечення демократичної легітимності зростає роль та суспільна вага «інститутів легітимності». До них відносяться масмедіа, політичні партії та неурядові організації, які виконують роль посередників у легітимізуючій взаємодії між публічною владою та суспільством. Вони впливають на формування громадської думки, інформують суспільство щодо дій влади, і це визначає легітимність публічної влади. Саме за посередництвом «інститутів легітимності» відбувається взаємодія між публічною владою та суспільством, встановлюються відносини довіри. Інститути легітимності забезпечують легітимність політичного порядку у процесі політичної комунікації з суспільно важливих проблем;

- розкрито сутність комунікативних вимірів легітимності публічної влади та визначено комунікативні засади легітимності публічної влади в Україні. Досліджено інститут масмедіа з точки зору впливу на легітимність публічної влади, відзначено їх роль у політичних скандалах (медіа скандалах) під час електоральних кампаній, утворенні «легітимізуючих міфів» щодо політичного порядку тощо. Відзначено можливості сучасних технологічних новацій у медіа («держава у смартфоні», розвиток соціальних мереж) у забезпеченні політичної інклюзивності як основи демократичної легітимності. Легітимність публічної влади у сучасних умовах залежить від комунікативних компетентностей її представників, їх здатності прагматично визначати власне місце у мережевій комунікації та раціонально використовувати ресурси у процесі взаємодії з іншими учасниками;

- визначено політичну комунікацію як основу легітимізуючої взаємодії. Запропоновано складові легітимізуючої взаємодії: 1) суспільно важлива інформація щодо політичного порядку розповсюджується медіа та інтерпретується у публічному просторі; 2) політичні комунікації створюють наративи щодо подальшого соціального конструювання ідентичностей; 3) у публічному просторі формуються уявлення щодо легітимного політичного порядку, які закріплюються з часом у інститутах; 4) комунікація між ідентичностями та між інститутами (міжінституційна взаємодія) у публічному просторі створює комунікативні передумови для «постійного плебісциту» щодо наявного політичного порядку; 5) у процесі комунікації формуються уявлення

щодо легітимності публічної влади. Демократична легітимність забезпечується інклюзивними інститутами.

Удосконалено:

- розуміння етапів легітимізуючої взаємодії, як комунікативного процесу. Виокремлено наступні етапи: – критика наявного політичного порядку (критична функція політичної комунікації як невід’ємна складова свободи слова та вільних медіа); – публічне обговорення образу бажаного майбутнього політичного порядку; – кристалізація пропозицій щодо політичних змін на основі співставлення фактів (наявного стану політичного порядку) та цінностей (уявлень громадян щодо очікуваного легітимного політичного порядку); – інтеграція на основі ідентичностей прихильників / противників актуального політичного порядку; – мобілізація громадян задля зміни політичного порядку та встановлення нового (очікуваного) порядку; – легітимація нового (очікуваного) політичного порядку та набуття легальності та легітимності публічною владою, інститутами та акторами;

- визначення інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади у ліберальній, республіканській та дискурсивній традиціях. Спільною їх рисою є відмова від примусу та насильства у забезпеченні легітимності публічної влади, а також визначення публічного простору як середовища легітимації влади. У дискурсивній традиції політичні комунікації, як горизонтальні так і вертикальні, виступають головним чинником легітимності публічної влади. Ліберальна традиція наголошує на вимогах свободи слова, критичності, раціональній аргументації, політичному плюралізмі у публічному просторі як основи демократичної легітимності. Республіканська традиція надає перевагу питанням, що стосуються «спільної справи», на протизагу приватним інтересам та обґрунтовує легітимність публічної влади у морально-політичному дискурсі. Легітимність публічної влади створюється та відтворюється у результаті взаємодії у публічному просторі між владою та громадянами (дискурсивна традиція), яка має обмежувати як егоїзм індивідів (республіканська традиція), так і примус держави у політиці (ліберальна традиція);

- характеристики публічності, які визначають легітимність влади. До них відносяться: загальний доступ до обговорення питань суспільної значущості, достовірність інформації, свобода слова у масмедіа, добровільність участі, раціональна аргументація. Мова йде про вимогу публічності не тільки для оцінки громадянами дій влади, а й якомога більш широкого та різнобічного залучення до політичних справ, вироблення, ухвалення та впровадження політики. Визначено комунікативний характер сучасної публічної влади, наголос робиться на самоврядуванні суспільства та важливості публічних дебатів у процесі забезпечення легітимності влади. Публічність влади інтерпретується як сукупність комунікативних дій з боку влади та громадян.

Отримали подальший розвиток:

- дослідження традицій та новацій у каноні легітимності публічної влади. Веберіанський підхід до дослідження легітимності соціального порядку (ідеї щодо легітимного соціального порядку, трьох його джерел (раціонально-правових, традиційних і харизматичних) визначено як «центр канону». До канону

легітимності відносяться інтерпретації співвідношення легальності та легітимності, а також обґрунтування сакральних та раціональних, індивідуальних та колективних, аристократичних та демократичних складових публічної влади, які забезпечили процес її легітимації. Серед новацій у каноні легітимності визначено обґрунтування ролі легітимності у мобілізації суспільства, як основи модернізації. Легітимність публічної влади є фундаментальною умовою особливого економічного та політичного проекту мобілізації суспільства – модернізації. Легітимна влада забезпечує мобілізацію усіх ресурсів суспільства для досягнення поставленої мети – військових перемог, економічного зростання, технологічної модернізації;

- з'ясування особливостей легітимності публічної влади у сучасному українському суспільстві. Вона обумовлена складними процесами комунікативного формування спільної «картини світу» та утворенні на її основі легітимного політичного порядку. Відзначено наступні виклики легітимності публічної влади в Україні: амбівалентність українського суспільства, спадщина тоталітаризму у діях влади, гібрид конкуруючих «картин світу», медіатизація політики, вплив глобального інформаційного простору. Формування інститутів публічної влади «зверху» в інтересах порівняно невеликої групи, становлення особливої інформаційно-маніпулятивної системи легітимації/делегітимації публічної влади, домінування приватних інтересів над суспільними, фрагментація легітимності тощо;

- обґрунтування ролі громадянської ідентичності у процесі формування легітимності публічної влади. Громадянська ідентичність (ідентифікація на основі спільних цінностей) забезпечує легітимність публічної влади на основі її відповідності певним цінностям. Саме ціннісний вимір громадянської ідентичності є визначальним для формування легітимної публічної влади;

- визначення впливу політичних скандалів на процес інституціоналізації електоральної демократії в Україні. Досліджено вплив таких політичних скандалів, як «Кучма-гейт» (2000 р.), «кольчужний скандал» (2003 р.), «газові війни» (2005 – 2009 рр.), скандал навколо «Укроборонпрому» (2019 р.) на електоральну демократію та легітимність публічної влади. Визначено два тренди електоральної демократії (законодавчі зміни напередодні виборчих кампаній та політичні скандали) та їх вплив на легітимність публічної влади.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх актуальністю, новизною, загальнотеоретичними та практичними висновками. Дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади обумовлює можливості використання його висновків у процесі формування демократичної легітимності в Україні, удосконалення взаємодії публічної влади та суспільства, забезпечення політичної інклюзивності як складової легітимності публічної влади в Україні тощо. Результати дисертаційного дослідження утворюють теоретичні передумови для подальшого дослідження вимірів легітимності публічної влади та імплементацію результатів у практичній політичній діяльності. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані суб'єктами політичної діяльності, представниками публічної влади, громадськими організаціями, журналістами, партійними лідерами та активістами,

фахівцями з політичного менеджменту та маркетингу, які розробляють ефективну сучасну модель легітимності публічної влади. Окрім цього, результати наукового дослідження можуть використовуватися для розробки навчальних курсів та спецкурсів із проблем теорії влади, теорії легітимності публічної влади, політичної комунікативістики, а також окремих аспектів публічної політики та публічного адміністрування.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням. Наукові результати, висновки та положення наукової новизни, що містяться в дисертації є особистим доробком здобувача. Ідеї, які належать співавтору не використовувались в дисертаційному дослідженні.

Апробація результатів дисертації. Теоретико-методологічні положення та ідеї, розвинені в дисертації, доповідалися та обговорювалися на таких всеукраїнських і міжнародних наукових, науково-практичних конференціях: Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування: сучасний стан та перспективи регіонального розвитку: матеріали щорічної науково-практичної конференції (м. Одеса, 2005 р.); Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: щорічна міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 2008 р.); Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: підсумкова науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Одеса, 2009 р.); Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління: Всеукраїнська підсумкова науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Одеса, 2013 р.); Політична парадигма розвитку XXI століття: аналітичні рамки та конфігурації сучасної політики: всеукраїнська науково-практична конференція (м. Луганськ, 2013 р.); Актуальні питання зовнішньої політики України: міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 2013 р.); Науковий діалог «Схід-Захід»: Третя Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кам'янець-Подільський, 2014 р.); Інформація, комунікація, суспільство 2014: Третя Міжнародна наукова конференція ICS-(м. Львів, 2014 р.); Інформаційне суспільство та сталий розвиток: науково-практичний семінар (м. Одеса, 2014 року); Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі: IV міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 2015 р.); Україна у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 2015 р.); Інформація, комунікація, суспільство 2015: Четверта міжнародна науково-практична конференція ICS-2015 (м. Львів, 2015 р.); «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: II міждисциплінарна науково-практична конференція (м. Одеса, 2016 р.); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: всеукраїнська науково-практична конференція (м. Одеса, 2016 року); Інформація, комунікація, суспільство 2016: 5 Міжнародна наукова конференція ICS-2016 (м. Львів, 2016 року); Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика: Третя міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 2017 р.); Політика та управління розвитком регіону у вимірі децентралізації влади в Україні: міжрегіональна науково-практична конференція (м. Херсон, 2018 р.); Паралелі та контрасти: мова,

культура, комунікація: II Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Одеса, 2018 р.); Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід: Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Одеса, 2018 р.); Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку: Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Київ, 2018 р.); Інституалізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних процесів: щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Київ, 2019 р.); Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди: Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Одеса, 2020 р.).

Також результати дослідження пройшли апробацію на сторінках видань, які присвячені проблемам політичної науки, однак не входять до групи фахових видань з політичних наук. Дисертація обговорювалася на методологічних семінарах кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Публікації. Основні ідеї, положення та висновки дисертації викладені авторкою в 53 публікаціях: 1 одноособовій монографії, 24 статтях, які опубліковані у фахових наукових виданнях із політичних наук, 22 тезах виступів на науково-практичних конференціях, 6 – в інших виданнях, які додатково засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблем, що стали об'єктом дисертації, зумовили її логіку та структуру. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків до дисертації, списку використаних джерел (483 джерела). Загальний обсяг дисертації 417 сторінок, з них основний текст складає 367 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із відповідними темами колективних наукових досліджень, визначається об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, розкривається його наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію результатів дослідження та публікації.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження легітимності публічної влади» розкрито теоретичні та методологічні аспекти наукового аналізу проблеми легітимності публічної влади. Владна проблематика є невичерпною темою для наукових розвідок, філософських роздумів, літературних прочитань та мистецьких інтерпретацій. Визначено, що будь-які дослідження публічної влади потребують попередніх пояснень щодо предмета та введення розрізень для звуження проблемного поля.

У **підрозділі 1.1** «Концептуалізація публічного простору як основа теорії легітимності публічної влади» визначено, що проблема насильства супроводжує усю історію відносин між владою та індивідом. Публічна влада потребує легітимності, складовою якої є виправдання монополії на насильство. В даному

дослідженні одним із перших розрізень є протиставлення влади та насильства. Це допомогло зосередитися на одній із традицій в інтерпретаціях легітимності публічної влади. Проаналізовано підходи Г.Арендт, П. Рікера, Е. Канетті, М.Фуко, Д. Норта, Дж. Волліса, С. Уебба, ін. Це дало можливість виокремити друге розрізнення в інтерпретації влади, яке зосредило увагу на відмінностях між атомізмом та холізмом. Дане розрізнення знаходиться у площині між «розумними» й «егоїстичними» індивідами. Одні індивіди переслідують приватні інтереси, інші індивіди (теж є розумними, але не екстремально егоїстичні) орієнтовані на досягнення спільного блага.

Визначено, якщо легітимність влади не може обґрунтовуватися потенційною загрозою використання насильства, тоді її джерело – підтримка громадян. Легітимною може бути лише публічна влада. Осмислення проблеми легітимності публічної влади в рамках взаємодії концептів приватного/публічного інтересів можна реконструювати на різних історичних етапах.

Надалі виокремлено третє розрізнення, яке демонструє особливості ліберальної, республіканської та дискурсивної традицій в інтерпретації публічності, публічної сфери, публічного простору та легітимності публічної влади. Дослідження публічності (публічної сфери, публічного простору) були започатковані у ліберальній традиції. Серед представників ліберальної традиції слід назвати Є. Бентама, Б. Констана, Дж. С. Мілля, І. Берліна, К. Поппера, Ф. Гаска, Дж. Ролза, ін. В українській політичній науці слід відзначити таких дослідників феномену «публічної сфери» та публічного простору, як Є. Бистрицький, Р. Кобець, С. Пролеєв, В. Тертичка, О.Третяк, ін.

З середини ХХ століття, після досвіду революцій, геноцидів та двох світових воєн, публічний простір розглядається як обов'язкова умова демократичного режиму. Так, у роботах Г.Арендт, Ч.Тейлора, Е.Макінтайр, Ф.Петіта, К.Скіннера, І.Хонохана продовжується республіканська традиція Аристотеля, Цицерона, Н.Макіавеллі, Алексіса де Токвіля, Шарля-Луї де Монтеск'є щодо дослідження публічності та публічної влади з точки зору інклюзивності (включеності) більшості громадян у політичний процес.

Загалом, дослідження основних напрямків обґрунтування легітимності публічної влади з точки зору ліберальної, республіканської та дискурсивної традицій політичної думки дає можливість окреслити наступне: легітимність публічної влади ґрунтується на демократичних виборах, результат яких дає переможцям право на владу; легітимність публічної влади обґрунтовується у політичному дискурсі.

У підрозділі 1.2 «Обґрунтування легітимності публічної влади: соціальний порядок та контроль над насильством» проаналізовано сутність легітимності публічної влади в аспекті розуміння соціального порядку та контролю над насильством. У даному підрозділі визначено основні теоретико-методологічні положення теорії Макса Вебера, які прямо стосуються легітимності публічної влади. Передусім необхідно окреслити межі розуміння М.Вебером легітимності соціального порядку. Це потребує розширення кола понять та категорій, які традиційно використовуються для опису легітимності та легітимації, перенесення

фокусу дослідницької уваги з питання легітимності окремих політичних акторів до проблеми легітимності соціального порядку.

Більшість науковців у різних галузях знань, які досліджують феномен легітимності, використовують типологію легітимного панування М. Вебера як основу для власних розробок. Дослідницька методологія, теорія соціальної дії та формальної раціональності М. Вебера заклали основи розвитку типології легітимності панування. Повною мірою це стосується політичної теорії, у якій зміст легітимності слід розкривати крізь призму понять «соціальні відносини», «соціальна дія» та «соціальний порядок» з використанням теорії панування М. Вебера.

З'ясовано, що у веберіанській концепції легітимності соціального порядку відбувається пошук теоретично сконструйованих та емпірично доведених імовірних, типових, регулярних соціальних дій, що відтворюють соціальні порядки, утворюючи соціальні інститути (гарантії легітимності панування) та організації (держава, церква, союзи). Однак ці інститути існують, якщо актори соціальної дії надають їм загальний зміст та визнають таким чином їх значимість, направляючи на них свої дії (визнаючи їх). Визначено, що дія правових засад легітимності панування призупиниться без мінімальної довіри з боку громадян щодо правомірності такого джерела повноважень влади.

У підрозділі 1.3 «Канон легітимності: традиції та новації» відбувається розгляд та аналіз поняття «легітимність» шляхом систематизації основних підходів та у розрізі методологічних підходів політичної науки.

З часу включення у політичний дискурс поняття «легітимність» з'являється різноманіття його філософських, соціологічних та політологічних інтерпретацій. Соціологи та політологи, юристи та філософи використовують поняття «легітимність», аби вказати на якість та характеристики публічної влади. З одного боку, слід констатувати значну кількість визначень легітимності та певний плюралізм підходів до трактування змісту «легітимності». З іншого боку, більшість визначень обертаються навколо веберіанської традиції. Це дозволяє зробити припущення, що у міждисциплінарному науковому дискурсі сформувався канон легітимності. Створення канону досліджень легітимності розпочинається із праць М. Вебера. Веберіанський підхід до дослідження легітимності політичного порядку слід визначити як центр цього канону.

Систематизація визначень легітимності та їх аналіз дозволяє відзначити наступне: позиціонувати веберіанську парадигму щодо концепції легітимності соціального порядку як центр канону досліджень легітимності; зробити наголос на хибності ототожнення «легітимності» та «легальності»; відповідно до канону досліджень легітимності остання переважно визначається через такі поняття, як «визнання», «віра», «довіра», «підтримка», «виправдання», «згода», ін. Для канону легітимності однією із характерних ознак стає розрізнення концептів легальності (законності) та легітимності.

Визначено, що існують різні підходи до розуміння співвідношення «легітимності» та «легальності». Відповідність нормативним стандартам є законністю політичного порядку, а слідуючи емпіричному підходу легітимність визначається шляхом сприйняття дій влади з боку суспільства.

У висновках до першого розділу визначено концептуалізації публічного простору як основи теорії легітимності публічної влади. Сучасні дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади, її визнання з позиції діючих індивідів є продовженням веберіанської концепції легітимного порядку. Цей політичний порядок має не лише визнаватись індивідами. Визначено, що у науковому дискурсі ідеї легітимності політичного порядку, обмеження насильства та їх подальші інтерпретації становлять центр канону легітимності.

Виокремлено підходи до співвідношення «легітимності» та «легальності». Перший підхід стосується нормативних стандартів, яким повинен відповідати політичний порядок, щоб вважатись законним, а дії публічної влади легітимними. Другий, емпіричний підхід визначає (оцінює) легітимність через публічну згоду з діями влади.

У другому розділі «Генезис легітимності публічної влади: історичні етапи та політичні альтернативи» відбувається звернення до джерел легітимності влади, які формувались у Стародавньому світі. Це дозволило на історичних прикладах відзначити шляхи, які прокладала демократична легітимність крізь терни традиційного, харизматичного та сакрального панування: будь-то в афінському полісі у постійній боротьбі з монархією, аристократією, олігархією, тиранією або у Римі періоду республіки та імперії (принципату й домініату).

У підрозділі 2.1 «Сакральні та раціональні джерела легітимності влади в історії політичної думки» здійснено звернення до історичних прикладів для представників політичної науки. Це не тільки наголошення на сакральному вимірі публічної влади та сакралізації правителя як основи його легітимності, а й виокремлення інших, у тому числі – раціональних чинників легітимності влади.

Більшість сучасних політичних ідей та феноменів зароджувалися в епоху античності, ще до початку їх словникового та понятійного тлумачення з точки зору політичної науки. Це стосується й феномену легітимності. У традиційному суспільстві епохи античності було сформовано первісні уявлення щодо основи публічної влади, справедливості панування.

Визначено, що на окремих етапах розвитку античних держав домінували різні типи легітимності. З'ясовано, що в основі відмінностей у типах легітимності та легітимації влади (динамічний вимір легітимності, успіх якого залежить не лише від правителів, а й від реакції громадян на запропоновану в якості основи легітимності причину їх права на владу) знаходяться форми правління у полісі, а також – у Римській державі (республіка / імперія, принципат / домініат).

Зазначається, що в епоху розквіту середземноморських полісів та імперій кожний правитель чи елітна група намагались обґрунтувати право на владу та довести громадянам власну легітимність. Від рівня легітимності влади залежали економічне благополуччя, політична стабільність, безпека полісів.

Загалом, легітимність влади в афінському полісі була результатом політичних, до певної міри раціональних дискусій щодо справедливого та доброго правління вільних громадян. Протягом досить значного часового відрізка у полісах постійно змінювалися головні чинники легітимності влади. Зокрема, якщо

використовувати типологію форм правління та легітимності, розроблену Максом Вебером, то можна побачити, що усі три типи легітимності влади були представлені на різних етапах розвитку афінського полісу.

У підрозділі 2.2 «Легітимність та легальність: між республікою та імперією» розглядаються процеси набуття та реалізації влади в Римі (часів як республіки, так і імперії).

Визначено, що дискусії щодо сутності легітимності влади у Давньому Римі носять міждисциплінарний характер. З'ясовано, що республіканське правління поєднувало владу народу й аристократії. Легітимність влади походила від Сенату і римського народу. Саме від їх імені здійснювались політика та урядування. Право було обов'язковим для всіх громадян. Після скасування республіки у Римі запанували деспотизм, насильство та конфіскації. Граничною основою імперської легітимності стали харизма та авторитет Цезаря. Зазначається, що головна проблема легітимності влади у Римській імперії знаходилась у площині управління завойованими територіями.

Визначено, що в Римській імперії з'являються дві ідеї, які напряду стосуються легітимності влади: ідея щодо раціональності та права як основи авторитету та панування; ідея авторитету як джерела легітимності. Термін «легітимність», як і «легальність», саме римського походження. У Римській державі створюється симбіоз між віруваннями та легітимністю влади. Загалом, межа легітимності влади епохи античності відділяє легітимність, яка ґрунтується на владі демосу, раціональності Перікла, римському праві, від легітимності, яка ставить трансцендентну владу єдиного бога вище за владу римського імператора.

У підрозділі 2.3. «Легітимність влади: від християнської доктрини до суспільного договору» проводиться аналіз легітимності влади в історичний період, коли панувала теологічна доктрина. Визначено, що в Середньовічній філософській та політичній думці домінувала теологічна доктрина християнства. Тенденції у забезпеченні легітимності влади обґрунтували та зафіксували вже не філософи чи політики, а єпископи християнської церкви.

У творах Августина Блаженного, Томи Аквінського, Вільяма Окама, Марсілія Падуанського представлено основні позиції середньовічної політичної думки стосовно питання співвідношення віри та розуму, що закладає фундамент розуміння ролі теологічної доктрини у забезпеченні легітимності влади. Нові підходи до легітимності представлено у працях Н. Макіавеллі та Т. Гоббса. У них не політика підпорядковується релігії, а навпаки, релігія – державі.

У період феодалізму легітимність влади, що спирається на релігійну доктрину, не лише розпорошується на місцевому рівні, але й трансформується. Відповідно, співіснують два типи легітимності: легітимність ієрархії, коли влада кожного васала легітимізується владою його сюзерена; легітимність професійних, місцевих, релігійних спільнот, яка спирається на особливі умови хартій і свобод, що надаються абатствам, округам, містам. В основі такої, мережевої, фрагментованої легітимності знаходиться інститут імунітету.

З'ясовано, що вже у ранньому Середньовіччі поєднувалися три види претензій на легітимність королівської влади: король успадкував трон (традиційна легітимність); його обрав народ (демократична легітимність); він правив з ласки

Божої (релігійна легітимність). Надалі відбувався процес відокремлення політики та релігії, світської та духовної влади у питаннях забезпечення легітимності влади. Завершення епохи Середньовіччя не лише остаточно відокремлює політику від релігії, а й владу монарха від влади Папи. Епоха модерну починається з активізації нових політичних утворень – націй, які являють собою політичну єдність та стають справжніми суб'єктами політики та легітимності влади.

Знаходячись під впливом релігії протягом епохи Середньовіччя, змінилась і політика, яка набула символічного змісту. Сучасний світ масмедіа, політичної рекламістики та політичного PR є, зокрема, наслідком міфологізації політики та надання трансцендентного значення політичним діям епохи Середньовіччя.

У висновках до другого розділу наголошено, що аналіз легітимності влади у Стародавній Греції дає можливість виділити пануючі уявлення щодо сутності влади, які визначають типи легітимності: уявлення щодо сакральної природи влади; військова легітимність, яка спирається на силу, що здатна убезпечити поліс та перемогти ворога; традиційна легітимність, або легітимність за походженням; раціональна легітимність; харизматична легітимність тиранів; демократична легітимність, яка в історії афінського полісу постійно межувала із аристократичною та охлократичною типами легітимності.

У Середньовіччі виокремлено протиріччя між світською та релігійною владою, канонічним правом та політикою. Обґрунтовано, що процес відокремлення політики від релігії в епоху модерну супроводжується витісненням релігії зі сфери публічного у площину приватного. Модернізація потребувала абсолютно інших, відмінних від релігії, джерел та основ легітимності публічної влади.

У третьому розділі «Інституційні виміри легітимності публічної влади: від легітимності інститутів до інститутів легітимності» представлений аналіз розвитку інституціональної оптики у дослідженнях легітимності публічної влади, досліджується легітимність публічної влади у дослідницьких програмах історичного та соціологічного інституціоналізмів, характеризується інституціоналізм раціонального вибору в аспекті легітимності між публічними та приватними інтересами.

У підрозділі 3.1 «Розвиток інституціональної оптики у дослідженнях легітимності публічної влади» здійснено дослідження інституційного виміру легітимності публічної влади. Зокрема, її трансформації – від історичного інституціоналізму до дискурсивного – дозволяють побачити не лише важливість інститутів у забезпеченні легітимності публічної влади, але й відзначити наголос на різних аспектах діяльності інститутів у представників різних інституціоналізмів. Цілісне бачення інституційного виміру легітимності публічної влади потребує використання інституціональної методології дослідження, зокрема здобутків старого та нового інституціональних підходів. Окреслено предметне поле та найпоширеніші версії інституціональної теорії, її понятійний апарат з метою виокремлення джерел та критеріїв легітимності публічної влади. Визначено, що з розвитком політичної науки виникають та змінюються підходи до інституційного виміру легітимності публічної влади.

Засновниками класичного інституціоналізму вважаються Т. Веблен і Дж. Коммонс. Інститути розглядались як основа легітимності публічної влади. У ХХ столітті, після Другої світової війни у наукових дослідженнях розпочалася «інституційна революція», яка була представлена дослідженнями В. Вільсона, Дж. Брюса, Т. Коула, Г. Картера, К. Фрідріха, Т. Веблена, Дж. Коммонса та У. Мітчелла. У якості мейнстриму інституціоналізм панував до початку 1950-х років. У 1980-х роках відбувається етап відродження дослідницької уваги до інститутів, що обумовлює появу нового інституціоналізму, водночас класичний маркується як «старий інституціоналізм». Останній вичерпав актуальність у зв'язку із втратою монополії держави на публічну владу, або «розчаклюванням держави» завдяки системній теорії та появою «нового інституціоналізму» у політичній науці. Дослідники порівняльної політики наступних поколінь виявили стійкі відмінності в класовій структурі та політичній мобілізації країн, що розвиваються, замість конвергенції.

У результаті розвитку нового інституціоналізму поступово виокремлювались такі його види, як історичний інституціоналізм, інституціоналізм раціонального вибору, соціологічний та дискурсивний. Кожний з них запропонував власне бачення інститутів, які визначають легітимність публічної влади.

У підрозділі 3.2. «Легітимність публічної влади у дослідницьких програмах історичного та соціологічного інституціоналізму» увагу приділено аналізу легітимності публічної влади у дослідницьких програмах історичного та соціологічного інституціоналізму. З'ясовано, що увага до дослідницької програми історичного інституціоналізму почала зростати наприкінці 1970-х років. Сама назва «історичний інституціоналізм» з'явилася пізніше – внаслідок переосмислення феномену «нового інституціоналізму» (С. Стейнмо, К. Телен, Ф. Лонгстрет). Історичний інституціоналізм став перехідним етапом між новими інституціоналістами та їх попередниками.

На початку 1980-х років дослідники почали закликати до аналізу умов, за яких інституційні варіації всередині капіталізму виникали і змінювались історично (Дж. Кембелл, Дж. Холлінгсворт, Л. Ліндберг, К. Телен, С. Стейнмо). Цей підхід сповідував увагу до генези інститутів, його джерела сягають порівняльної політичної економії. Згодом представники історичного інституціоналізму почали досліджувати різноманітні соціальні та політичні інститути, які, подібно до праці, капіталу та держави, здатні структурувати політичні відносини, аби генерувати різні національні траєкторії розвитку (Дж. Зусман, Г. Лембрук та Ф. Шміттер, П. Холл).

Історичний інституціоналізм доводить, що стратегії, індуковані певним інституційним середовищем, можуть з часом перетворюватися на світогляди, які розповсюджуються офіційними організаціями (установами) і формують уявлення та основні уподобання акторів політичного процесу (наприклад, щодо виборчого процесу). Це визначає легітимність політичного порядку, а отже – легітимність публічної влади. Загалом, усі дослідження історичного інституціоналізму мають безпосереднє відношення до відносин влади.

Визначаючи інституційний вимір легітимності публічної влади за допомогою соціологічного інституціоналізму, було виокремлено відповідні політичні порядки. Це дозволяє пояснити, чому одну владу індивіди вважають легітимною, а іншу – ні. Сутність соціологічного інституціоналізму полягає також у тому, як через соціальні взаємодії пояснити творення та відтворення політичного порядку. Соціологічний інституціоналізм підкреслює владну природу інститутів. Це його спільна риса із історичним інституціоналізмом.

У підрозділі 3.3 «Інституціоналізм раціонального вибору: легітимність між публічними та приватними інтересами» здійснено розгляд інституціоналізму раціонального вибору в аспекті дослідження легітимності між публічними та приватними інтересами. Визначено, що інституціоналізм раціонального вибору має відповідний арсенал переваг у дослідженні легітимності публічної влади перед іншими версіями нового інституціоналізму. Передусім, це конкретний набір методів і теоретичних моделей, які пройшли апробацію у економічній науці (де теорія раціонального та публічного вибору тривалий час були мейнстрімними теоріями), а зараз застосовуються у дослідженнях публічної влади, публічної політики, політичних інститутів, інституційного вибору тощо. Це дозволяє сфокусувати увагу на легітимності публічної влади, яка формується на перетині приватних інтересів та суспільного блага. Інституціоналізм раціонального вибору є однією з найбільш пізніх модифікацій теорії раціонального вибору – основного напрямку економічної теорії, який внаслідок експансії на інші дослідницькі поля (феномен «економічного імперіалізму») довів свою ефективність щодо дослідження поведінки індивідів. Зазначається, що теорія раціонального вибору укорінена у економічній теорії і була безпосередньо запозичена політичною наукою з економічної науки (наприклад, Дж. Енелоу та М. Хініч, Р. Маккелві, О. Вільямсон, П. Мілгром та Дж. Робертс).

Інституціоналізація легітимності публічної влади відбувається як результат двох взаємопов'язаних процесів – підвищення легітимності інститутів публічної влади та розвитку інститутів легітимності. Обґрунтовано, що раціональний підхід дає можливість здійснити інституціональне вимірювання легітимності публічної влади на перетині приватних та суспільних інтересів (індивідуального і колективного блага).

Визначено, що теорія раціонального вибору розглядає інститути як систему правил, сконструйованих раціонально діючими індивідами, які прагнуть до максимізації матеріальних інтересів.

У висновках до третього розділу зазначено, що оптика інституціоналізму дозволяє визначити легітимність окремих інститутів публічної влади (легітимність парламенту, інституту президентства тощо) та окреслити коло «інститутів легітимності». Вони впливають на визнання легітимності публічної влади громадською думкою, виступають акселераторами процесів легітимації й делегітимації політичного порядку. Представники історичного інституціоналізму наголошують на залежності інституційного дизайну від «траєкторії попереднього розвитку». У соціологічному інституціоналізмі акцент робиться на «вкоріненості» інститутів у соціальних уявленнях, які притаманні індивідам та приймаються

ними. Процес інституціоналізації передбачає легітимацію: інституційний порядок сприймається суспільством як виправданий та обґрунтований. Відповідно до інституціоналізму раціонального вибору, легітимність влади дозволяє суттєво зменшити транзакційні витрати, сприяє подоланню опортуністичної поведінки, відкриває можливості для публічної влади ухвалювати раціональні рішення на користь суспільного блага.

У четвертому розділі **«Комунікативні виміри легітимності публічної влади»** представлено аналіз політичної комунікації в якості основи легітимізуючої взаємодії, визначено особливості легітимності публічної влади в сучасних умовах та охарактеризовано легітимність публічної влади у мережевому суспільстві.

У підрозділі 4.1 **«Політична комунікація як основа легітимізуючої взаємодії»** визначається роль інформації, комунікації, інформаційних та комунікативних технологій в якості невід’ємної складової легітимності публічної влади.

Визначено, що розвиток технологій комунікацій спричинив популярність ідей «інформаційного суспільства», «постіндустріального суспільства», «постмодерного суспільства», «суспільства ризику» та «суспільства знань». Поступово у політичній науці було сформовано достатню теоретичну базу для постановки питання щодо необхідності впровадження у діяльність публічної влади новітніх інформаційних і комунікативних технологій та переходу на якісно новий рівень – електронної демократії та електронного урядування.

Доведено, що дослідження комунікативного виміру легітимності публічної влади передбачає застосування наступних концепцій політичної науки. По-перше, моделі легітимності публічної влади в інформаційну епоху. Передусім, йдеться про теорії е-демократії та е-урядування, які мають значний практичний потенціал для пострадянських суспільств. Це виражається у визначенні засобів підвищення легітимності публічної влади у процесі взаємодії політичних акторів з інститутами громадянського суспільства, окремими громадянами та суспільством в цілому. По-друге, у наукових працях Д. Белла, Е. Тоффлера, П. Розанвалона, М. Кастельса закладено основу формування концепцій легітимності публічної влади в інформаційну епоху. По-третє, на особливу увагу в контексті дослідження легітимності публічної влади в інформаційному суспільстві заслуговує концепція деліберативної демократії та консенсусної легітимності Ю. Габермаса.

Обґрунтовано роль масмедіа у забезпеченні легітимності публічної влади. Відзначено, що окремі представники «медійного цеху» та розважальної індустрії перемагають професійних політиків на демократичних виборах. Технологічні інновації (від інтернету до смартфонів, від електронної пошти до соціальних мереж) спричиняють зміну звичних уявлень щодо політичного порядку та пов’язаних із ними концепцій легітимності.

На сучасному етапі у комунікативних вимірах легітимності публічної влади необхідно враховувати стан громадської думки, рівень політичної участі та політичної активності громадян.

У підрозділі 4.2 **«Особливості легітимності публічної влади в сучасних умовах»** здійснено аналіз особливостей легітимності публічної влади в сучасних

умовах. Це вимагає визначення фундаментальних основ забезпечення легітимності політичного порядку, звернення до соціальних та політичних причин делегітимації влади в українському суспільстві у пострадянський період. Авторка виходить з розуміння легітимації як складного політичного процесу інтеграції суспільства на основі спільних цінностей та доведення здатності реалізовувати суспільний інтерес. Специфіка легітимності публічної влади в Україні обумовлена процесами, пов'язаними із демократизацією політики.

Дослідження публічної влади у сучасних умовах відображено в окремих напрямках дискурсу політичної науки та суміжних просторів наукового знання – «політологія посткомунізму», транзитологія, історична соціологія, постколоніальні й пострадянські студії, ін. Загальним місцем у дискурсі вітчизняної політичної науки стали уявлення щодо переходу від радянського (пострадянського) авторитаризму до демократії. Визначено, що історичний феномен перехідного суспільства не лише не завершився наприкінці 90-х років минулого століття, а й поступово опанував перші десятиріччя нинішнього. Усі ці роки у посткомуністичних суспільствах відбувається активний пошук оптимальної моделі легітимності публічної влади. Відмовившись від комуністичної ідеології та «порядку» тоталітарного політичного режиму, сучасне українське суспільство не пододало небезпеку неототалітаризму. Отже, тривалий час дискусії стосуються лінійності переходу, його визначальних факторів та кореляції переходу з модернізацією (демодернізацією), європейською інтеграцією, ринковою економікою тощо. У зв'язку із глобальними зрушеннями у світовій капіталістичній системі (становлення фінансового капіталізму, поява та розвиток глобальних економічних та політичних акторів, зміна ролі національних урядів тощо) відбуваються пошуки нової моделі легітимності, в основі якої – легітимність ринку (економічної та політичної конкуренції) та ідея прогресу (постійного удосконалення інституцій та організацій демократичного суспільства задля зростання благополуччя). Головне – на зміну необхідності забезпечення легітимності держави, церкви, армії, харизматичних лідерів, раціональної бюрократії (які, у подальшому, мають сприяти легітимації капіталізму) приходить легітимність контрактів та угод між індивідами, яка виступає фундаментом легітимності публічної влади.

У підрозділі 4.3 «Легітимність публічної влади у мережевому суспільстві: від інституційної довіри до політичної інклюзивності» представлено характеристики легітимності публічної влади у мережевому суспільстві. Визначено, що причиною делегітимації публічної влади на пострадянському просторі є відсутність інституційної довіри, яка стає на заваді встановленню комунікативної легітимності. Її характеризує інклюзивність. Комунікативна легітимність забезпечує інклюзивність, вона найбільш повно реалізується у моделях електронної демократії та електронного урядування.

Зазначено, що в символічних конструкціях постсучасності одна з головних ролей у забезпеченні легітимності публічної влади належить комунікації, яка організується за принципом не ієрархії, а мережі. Стверджується, що рівень політичної активності громадян виявився достатнім для встановлення режиму електоральної демократії в Україні та двох революційних сплесків у 2004 й 2013–

2014 роках. Натомість, встановлення легітимного політичного порядку усе ще «на горизонті». Саме тому визначення сутності процесу легітимації публічної влади (набуття та постійної підтримки рівня легітимності) потребує зміни політологічної оптики. Фокус дослідницької уваги має бути зміщений від рейтингів політичних акторів, як одного із показників легітимності публічної влади, до проблеми структурованості політичної комунікації на основі ідентичностей. Сучасні дослідження легітимності публічної влади недостатньо уваги приділяють ідентичностям, їх ролі у легітимізуючій взаємодії.

Дослідження громадянської ідентичності як складової легітимності публічної влади та її ролі як у забезпеченні інституційної довіри, так і комунікативної легітимності потребує вирішення комплексу питань теоретичного та прикладного характеру, пов'язаних із трансформаціями ідентичності, легітимності та влади на регіональному, національному та глобальному рівнях легітимізуючої взаємодії.

У висновках до розділу 4 відзначено зростання ролі політичних комунікацій у процесі легітимізуючої взаємодії. Зокрема, завдяки масмедіа суспільно важлива інформація стає публічною, у просторі комунікацій створюються наративи щодо конструювання ідентичностей (наголос зроблено на важливості громадянської ідентичності), формуються уявлення щодо легітимного політичного порядку, які закріплюються у інститутах. Демократична легітимність забезпечується інклюзивними інститутами.

Криза легітимності публічної влади є одним із головних симптомів політичного процесу в Україні протягом усіх років Незалежності; українське суспільство так і не винайшло «формулу легітимності». Глобальне розповсюдження інформаційних технологій, передовсім мережі Інтернет у поєднанні зі змінами у соціальній та економічній структурі суспільства потребує формування не стільки національної, скільки громадянської ідентичності як основи легітимності публічної влади в інформаційну епоху.

У п'ятому розділі «Легітимність публічної влади в Україні: проблеми та перспективи» представлений аналіз інституціоналізації електоральної демократії та політичної інклюзивності в аспекті формування демократичної легітимності в Україні.

У підрозділі 5.1 «Інституціоналізація електоральної демократії в Україні: від політичних скандалів до «гібридної війни» продемонстровано, як конфліктна міжінституційна взаємодія ставить під сумнів легітимність влади та утворює передумови для гібридної війни. Це новий виклик для легітимності публічної влади.

Зміни до виборчого законодавства, які часто впроваджуються напередодні електоральних змагань є характерною ознакою вітчизняної електоральної демократії. Цей тренд впливає на легітимність обранців, особливо коли йдеться про парламентські вибори. Адже, за їх результатом формується парламентська більшість, яка, відповідно до Конституції, прямо впливає на інституційні виміри легітимності публічної влади, формуючи уряд. Тому в українській політиці визначальне значення для легітимності мають вибори. Електоральна демократія залишає легітимності публічної влади надію.

Виборчі кампанії не лише здатні забезпечити легітимність публічної влади, вони несуть також низку загроз та викликів для легітимності політичного порядку. Це пов'язано з інтересами політичних сил, фінансових груп, інших гравців, труднощами в організації і проведенні виборів, в тому числі і складнощами їх правового регулювання. У фокусі даного підрозділу – два тренди виборчих кампаній в Україні та їх вплив на легітимність публічної влади. Глобальні трансформації, пов'язані з розвитком інформаційних мереж і медіатизація політики становлять один із трендів – вплив політичних скандалів, які поширюються у медіа у вигляді рейтингових історій на хід і результат виборів. А це означає вплив і на легітимність публічної влади. Інший тренд – зміни у виборчому законодавстві напередодні виборів. Мета змін, які ініціюються владою – підлаштувати правила під «партію влади». Саме тому виникають проблеми з віднесенням України до категорії «електоральної демократії».

Безпосередньо з легітимністю політичного порядку пов'язана невід'ємна складова електоральної демократії – виборча агітація. Зокрема, коли виборця агітують за особистість (політика) і програму, йому водночас пропонують образ людини, що їх підтримує (цією людиною він і має стати), та країни, в якій обраний лідер здійснюватиме програму.

У підрозділі 5.2 «Політична інклюзивність як основа демократичної легітимності в Україні» акцент зроблено на політичній інклюзивності. Це наступний крок після електоральної демократії, який є необхідним в процесі забезпечення легітимності публічної влади в Україні.

У даному підрозділі представлено всебічний політологічний аналіз політичної інклюзивності як джерела окремого, хоча й комплементарного до електоральної легітимності, типу легітимності публічної влади в пострадянській Україні: інклюзивної легітимності. Здійснено аналіз сучасного наукового дискурсу легітимності публічної влади, зондування можливостей політичної інклюзивності як фактора забезпечення легітимності публічної влади, шляхів подолання делегітимації влади. Визначено, що саме делегітимація публічної влади двічі, в 2004 і 2013-2014 рр., призводила до публічних протестів – «Помаранчевої революції» і «Революції гідності». Особливу увагу зосереджено на дослідженні рівня довіри громадян до інститутів публічної влади та громадянського суспільства. Це, безумовно, один із головних індикаторів інклюзивної легітимності.

Важливим є забезпечення реалізації принципу інклюзивності для раціонального типу легітимності, подолання тих обмежень, які властиві правлінню класу бюрократії та / або електоральної демократії. У межах даного підходу стає можливим детермінувати шляхи забезпечення політичної інклюзивності для встановлення демократичної легітимності.

Отже, в умовах кризи легітимності політична інклюзивність, яка забезпечується масмедіа, політичними партіями та громадськими організаціями доповнювала електоральну демократію. Так, у 1991 році це знайшло своє вираження в одночасному проведенні референдуму і виборів Президента України, у 2004 році – в повторному другому турі виборів Президента України, а у 2014 році – в проведенні позачергових президентських та парламентських виборів. З

того часу дуже високий рівень довіри зберігається до волонтерів та громадських (неурядових) організацій. Натомість, олігархічна модель масмедіа стає на заваді перетворенню їх на «інститут легітимності», який сприяє політичній інклюзивності. Повною мірою це відноситься до політичних партій, які (незалежно від того, є вони опозиційними чи владними) є складовою публічної влади, а не громадянського суспільства. Партії також не виконують свою функцію агрегації та артикуляції інтересів соціальних груп у політиці, вони сьогодні не здатні забезпечити політичну інклюзивність. Саме цим пояснюється низький рівень суспільної довіри до політичних партій в Україні.

У висновках до розділу 5 відзначено, що в Україні міжінституційна взаємодія характеризується конфліктністю, що обумовлено контраверсійними процесами формування уявлень щодо «картини світу», яка б мала стати основою легітимного політичного порядку. Визначено амбівалентність українського суспільства, тоталітарну спадщину у діях публічної влади, гібридність «картини світу», медіатизацію політики як виклики легітимності публічної влади в Україні. Інститути публічної влади створюються «зверху» та слугують приватним інтересам. Відбувається фрагментація легітимності публічної влади. Визначено тренди електоральної демократії (законодавчі зміни напередодні виборчих кампаній та політичні скандали) та їх вплив на легітимність публічної влади.

Обґрунтовано необхідність посилення електоральної демократії інституційною довірою та підвищенням ефективності міжінституційної взаємодії. Легітимність, що ґрунтується на політичній інклюзивності та розуміється як розширення простору можливостей індивідуального політичного вибору, виходить з наявності у індивідів ресурсів, що забезпечують той чи інший вибір. А головне – конституційних умов, політичних і правових інститутів, які гарантують вибір.

У Висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження, сформульовано підсумкові положення і практичні рекомендації щодо інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади. Проведене в дисертації дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади дозволяє зробити наступні висновки:

1. Концептуалізація публічного простору є однією із важливих складових конституювання публічного та приватного просторів, що балансує між волюнтаризмом індивідуальної поведінки та тотальністю колективістського суспільства. Легітимність публічної влади визначається у процесі взаємодії індивідів та соціальних груп. Визначено, що без легітимності неможливо уявити діяльність публічної влади, яка має залучати громадськість до процесу прийняття владних рішень. Публічність висуває вимоги до політичних партій, організацій громадянського суспільства, мас медіа, окремих громадян. Тут вже мова йде не про публічну політику та публічну владу, а про публічність як характеристику демократичної політики та влади. Легітимність публічної влади утворюється та відтворюється внаслідок раціональної взаємодії, як її результат у публічному просторі. Ця легітимізуюча взаємодія між владою та громадянами здатна стати обмежувачем як егоїзму індивідів, так і насильства, чи загрози його застосування з боку держави у політиці.

2. Обґрунтовано легітимність публічної влади з точки зору необхідності пошуку основ значущості політичного порядку. У сучасному світі це не лише традиції, віра, право, а, передусім, політична участь громадян у процесі ухвалення владних рішень та контролю за їх реалізацією. Забезпечення підтримки громадськістю правомірності джерел повноважень влади у сучасному суспільстві легітимізує публічну владу. Зазначається, що джерелом легітимності публічної влади виступають не ринкові відносини, а діяльність інститутів легітимності (неурядових організацій, мас медіа, політичних партій), які представляють інтереси добровільних асоціацій громадян.

3. Розкриття сутності та змісту поняття «легітимність публічної влади» з позиції формування канону легітимності відкриває можливість поєднання двох шляхів. По-перше, систематизації положень основних наукових підходів до обґрунтування канону легітимності з боку тих дослідників, які представляють соціологічні, політичні, юридичні науки, філософію й публічне управління, встановлення їх специфіки, спільного й особливого; розгляду поняття «легітимність» у розрізі неоінституціонального підходу.

Дослідження канону легітимності публічної влади та визначення поняття «легітимність» було здійснено за допомогою аналізу дотичних концептів, їх відмінностей та взаємообумовленості. Визначено, що однією із характерних ознак для канону легітимності є розрізнення концептів легальності та легітимності.

4. Дослідження сакральних та раціональних джерел легітимності влади в історії політичної думки приводить до висновку, що у Давньому світі саме в античних полісах вперше у світовій політичній історії було чітко артикульовано необхідність для влади бути зрозумілою та визнаною. Визначено, що розгортаючи дослідження щодо реконструкції основних чинників легітимності влади у античних полісах (передусім, у Афінах) слід зауважити широке розуміння легітимності влади як її «законності» у той час, а також обґрунтувати «право на владу», «авторитет влади», її визнання громадянами полісу. До джерел легітимності віднесено раціональні та сакральні, колективні та індивідуальні, демократичні та аристократичні. Вони утворили передумови для легітимності публічної влади на наступних етапах політичного розвитку.

5. Вивчення проявів легітимності та легальності в рамках республіки та імперії свідчить про те, що саме римське право забезпечувало універсальність легітимності влади в усіх провінціях та метрополії – і це винахід римської держави. Вперше в історії фундаментом легітимності влади стає легальність. Тобто, римське право виступає безособовим механізмом підтримки порядку на просторах римської держави. Абсолютно дієвою як для Стародавнього Риму, так і для сучасної європейської цивілізації є формула: легітимність через ефективність.

Демократична легітимність потребує подвійного виправдання: електорального вибору та подальшого підтвердження ефективності влади результатами її дій. Слід окремо наголосити, що легітимність демократичних виборів може бути досягнута лише за умови відбору найкращих.

6. Дослідження процесу забезпечення легітимності влади від християнської доктрини до суспільного договору свідчить про те, що в епоху Середньовіччя для європейських держав особливої актуальності набуває проблема відносин між

політикою та релігією. Спільною рисою для легітимності влади епохи Середньовіччя в Європі стала християнська доктрина. Йдеться про обґрунтування релігійної легітимності на основі християнської доктрини. На різних етапах розвитку середньовічного світу ця легітимність визначала сутність політичного процесу.

7. Аналіз розвитку інституціональної оптики у дослідженнях легітимності публічної влади дає можливість стверджувати, що в сучасних демократичних країнах легітимність публічної влади залежить як від діяльності окремих інститутів, так і від ефективності взаємодії між ними. Інституційний дизайн, який може забезпечити легітимність публічної влади у країнах представницької демократії, складається з інститутів держави, громадянського суспільства, груп інтересів, медіа, політичних партій. Важливою є міжінституційна взаємодія, яка є одним із визначальних факторів легітимності. Її сутність розкривається саме через комунікативний вимір легітимності публічної влади.

8. Визначення характеристик легітимності публічної влади у дослідницьких програмах історичного та соціологічного інституціоналізму обґрунтовує думку про те, що розвиток історичного інституціоналізму став відповіддю на поведінкову концепцію, теорію груп та концепцію структурного функціоналізму. Одним із центральних факторів, що визначає легітимність публічної влади визначено «траєкторію попереднього розвитку». Соціологічний інституціоналізм розглядає інститути в якості посередників між публічною владою та індивідами. Інститути допомагають індивідам розуміти сенс того, що вони мають зробити та мотивацію інших учасників взаємодії. Соціологічний підхід дозволяє визначити, як інститути формують поведінку та ідентичність індивідів.

9. Дослідження інституціоналізму раціонального вибору дозволяє стверджувати, що це підхід, заснований на функціональному розумінні інститутів, їх ролі у раціональному визначенні мети політичного розвитку та шляхів її досягнення. З урахуванням співвідношення зиску від створення та діяльності інститутів та пов'язаних із цим витрат. Інституціоналізм раціонального вибору пов'язує легітимність публічної влади із її ефективністю. Також наголос робиться на необхідності обмеження егоїстичних (приватних) інтересів. Інститути публічної влади створюються задля зменшення транзакційних витрат суспільства, але через слідування егоїстичним інтересам окремих політиків вони можуть навпаки, збільшувати суспільні витрати. Тоді їх діяльність спрямовується на досягнення індивідуальних, або вузькогрупових інтересів, а не суспільного блага.

10. Розгляд політичної комунікації як основи легітимізуючої взаємодії доводить, що розвиток інтернет-комунікацій та медіатизація політики – це явища, які визначальним чином впливають на легітимність публічної влади.

Доведено, що під впливом комунікацій публічна влада перетворюється на сукупність інститутів конструювання, структурування, розповсюдження інформації. Обґрунтовано, що комунікативно обумовлена не лише легітимність, але й інша невід'ємна складова публічної влади – легальність. Легітимізуюча взаємодія є джерелом сучасного демократичного політичного порядку.

11. Аналіз особливостей легітимності публічної влади в сучасних умовах доводить, що на вирішення проблеми легітимації публічної влади напряму

впливає легітимність соціального порядку (особливо його політичних та правових складових), усталеності правил політичної взаємодії та призвичаєння індивідів до них. До особливостей легітимності публічної влади в Україні слід віднести: формування політичної системи на основі пострадянських інститутів публічної влади, інституціоналізацію «зверху» без урахування громадської думки та позицій інститутів легітимності, активне використання інформаційних технологій з метою підтримки авторитарного правління. Процес легітимації публічної влади у сучасних демократичних країнах характеризується трендом зростаючого впливу публічності. Навпаки, в Україні можемо відзначити приватизацію публічної політики з боку фінансово-промислових груп. У сукупності це призводить до фрагментації легітимності публічної влади.

12. Характеристика легітимності публічної влади у мережевому суспільстві інтерпретується як комунікативне обґрунтування права на урядування у процесі полілогу між громадянами та державою. Визначено, що навіть коли розвиток технологічних засобів комунікації та комунікативних технологій дозволяє значно спростити вертикальний та горизонтальний рух інформації, кризи легітимності є звичним явищем не лише для країн перехідного типу, а й для консолідованих демократій. Делегітимація стосується не лише окремих політичних акторів чи інститутів публічної влади, а і політичного порядку.

Обґрунтовано, що легітимність публічної влади потребує перманентної політичної активності громадян, яка сьогодні реалізується у комунікативному вимірі. В сучасних умовах поява та розвиток громадянської ідентичності обумовлює необхідність та визначає напрямки наукового пошуку та практичного впровадження інноваційного забезпечення легітимності публічної влади.

13. Дослідження інституалізації електоральної демократії в Україні доводить висновок, що публічна влада в Україні після 30 років незалежності усе ще балансує між демократією та авторитаризмом. Для України, яка часто опиняється в кризових ситуаціях, нормою стало проведення як дострокових парламентських, так і президентських виборів.

В українському публічному просторі йдеться також про перманентні зміни до законодавства, які дестабілізують діяльність публічної влади та ускладнюють міжінституційну взаємодію. Констатуємо, що міжінституційна взаємодія в Україні носить конфліктний характер. Це негативно впливає на легітимність публічної влади, руйнує довіру суспільства не до якогось окремого інституту, а до політичного порядку у цілому.

14. Аналіз та визначення політичної інклюзивності обґрунтовує висновок, що інклюзивність є одним із головних індикаторів політики епохи модерну, основоположною вона є й для забезпечення легітимності публічної влади. Представники влади не слідують суспільному інтересу і, як наслідок, після виборів досить швидко втрачають рейтинг, а разом з ним і легітимність. Це створює умови для призначення позачергових виборів.

Ідея щодо необхідності інклюзивності у взаємодії публічної влади з громадянами на двох рівнях (конституційному та інституційному), що взаємно доповнюють один одного, повною мірою відноситься до легітимності. Політична інклюзивність включає довіру громадян до публічної влади на двох рівнях: 1)

довіру до політичного порядку, яка вимірюється ставленням громадян до Конституції; 2) інституційну довіру, як довіру до окремих інститутів – як інститутів публічної влади так і інститутів громадянського суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія

1. Яковлева Л.І. Легітимність публічної влади: рецепції та новації: монографія. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 325 с.

Рецензії:

Климончук В. Й. Рецензія на монографію Л. Яковлевої «Легітимність публічної влади: рецепції та новації». *Політикус: науковий журнал*. 2021. Випуск 3. С.141-142.

Статті у наукових фахових виданнях з політичних наук

1. Яковлева Л. І. Регіональна політика в перехідний період. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2006. № 3 (47). С. 124-127.
2. Яковлева Л. І. Трансформації ідентичності в процесі європейської консолідації. *Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки*. 2007. Том 12. Випуск 6. С. 34-39.
3. Яковлева Л. І. Інформатизація влади в Україні: теоретичні засади та механізм впровадження. *Вісник СевГТУ: Політологія: Сб. науч. тр.* 2008. № 91. С. 41-44.
4. Яковлева Л. І. Процес формування політичної ідентичності як складова розвитку регіону в сучасних умовах. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Випуск 37. С. 252-260.
5. Яковлева Л. І. Тероризм як сучасний виклик легітимності влади. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр.: Серія: політологія*. 2013. Випуск 145. С. 77-80.
6. Яковлева Л. І. Легітимність акторів публічного управління: теоретичні підходи та практичний вимір. *Перспективи: Соціально-політичний журнал*. 2013. № 2 (56). С. 133-137.
7. Яковлева Л. І. Феномен легітимності політичної влади в інформаційну епоху. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe: електронний науково-практичний журнал*. 2017. Випуск 2. С. 63-67.
8. Яковлева Л. І. Легітимність влади та контроль над насильством у перехідному суспільстві. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 3-4 (35/36). С. 40-45.
9. Яковлева Л. І. Концепція публічності та її вплив на теорію легітимності публічної влади. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2018. Випуск 22-23. С. 302-312.
10. Яковлева Л. І. Джерела легітимності демократичної влади. *Гілея: науковий вісник*. 2018. 135 (8). Ч. 3. Політичні науки. С. 293-297.

11. Яковлева Л. І. Обґрунтування легітимності публічної влади у ліберальній, республіканській та дискурсивній традиціях. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 3 (39). С. 96-102.
12. Яковлева Л. І. Демократична легітимність: ідейні джерела та політичні альтернативи. *Вісник Львівського університету. Серія філософські-політичні студії*. 2018. Випуск 16. С. 232-238.
13. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади: між приватними та суспільними інтересами. *Вісник Львівського університету: філософсько-політичні студії*. 2018. Випуск 19. С. 204-211.
14. Яковлева Л. І. «Дамоклів меч» влади: чинники легітимності в античних Афінах. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 2 (38). С. 40-45.
15. Яковлева Л. І. Інституційний та організаційний виміри легітимності публічної влади. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 3 (43). С. 207-213.
16. Яковлева Л. І. «Розчаклування» легітимності: соціальна дія як передумова легітимного соціального порядку. *Вісник Львівського університету: філософсько-політичні студії*. 2019. Випуск 25. С. 198-203.
17. Яковлева Л. І. Суспільство на авансцені. Інклюзивність та інноваційність як характеристики легітимності публічної влади. *Гілея: науковий вісник. Політичні науки*. 2019. Випуск 147 (8). Ч. 3. С. 92-96.
18. Яковлева Л. І. Процес легітимації публічної влади в умовах перехідного суспільства. *Гілея: науковий вісник. Політичні науки*. 2019. Випуск 149 (10). Ч. 3. С. 76-80.
19. Яковлева Л. І. Від соціального порядку до публічної влади: організаційні, інституційні та комунікативні засади легітимності. *Політикус: науковий журнал*. 2019. Випуск. 4 С. 10-16.
20. Яковлева Л. І. Канон легітимності: класичні визначення, політико-правові контрасти, сучасні виклики. *Політикус: науковий журнал*. 2020. Випуск 1. С. 5-11.
21. Яковлева Л. І. Парадокси легітимності інститутів публічної влади. *Вісник Львівського університету: філософсько-політичні студії*. 2020. Випуск 28. С. 218-223.
22. Яковлева Л. І. Комунікативний вимір процесу легітимації публічної влади. *Політикус: науковий журнал*. 2020. Випуск 3. С. 103-108.
23. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади в Україні: від рейтингів до ідентичностей. *Вісник Львівського університету: філософсько-політичні студії*. 2020. № 31. С. 212-219.
24. Яковлева Л. І. Паритет легітимності та легальності: концептуальні засади політико-правового дискурсу. *Політикус: науковий журнал*. 2020. Випуск 2. С. 25-30.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Яковлева Л. І. Регіональний аспект демократизації в Україні. *Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування: сучасний стан та перспективи регіонального розвитку*: матеріали щорічної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 жовтня 2005 р.). Одеса, 2005. С. 88-90.
2. Яковлева Л. І. Інформатизація влади в Україні: регіональний вимір. *Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації*: матеріали щорічної міжнародної науково-практ. конф. (м. Одеса, 31 жовтня 2008 р.). У 2-х томах. Одеса, 2008. Т. 1. С. 310-312.
3. Яковлева Л. І. Регіональна ідентифікація в Україні: причини та особливості. *Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації*: матеріали підсумкової науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Одеса, 30 жовтня 2009 року). У 2-х томах. Одеса, 2009. Т. 1. С. 377-378.
4. Яковлева Л. І. Легітимність акторів публічного управління. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління*: матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. за між нар. Участю (м. Одеса, 25 жовтня 2013 р.). Одеса, 2013. С. 182-183.
5. Яковлева Л. І. Особливості формування регіональної ідентичності в умовах глобалізації. *Політична парадигма розвитку XXI століття: аналітичні рамки та конфігурації сучасної політики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Луганськ, 15 березня 2013 року). Луганськ, 2013. С. 146-153.
6. Яковлева Л. І. Легітимність політичної влади як складова національної безпеки. *Актуальні питання зовнішньої політики України*: матеріали між нар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.). Одеса, 2013. С. 215-218.
7. Яковлева Л. І. Складові легітимності політичних акторів. *Науковий діалог «Схід-Захід»*: матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 7 червня 2014 р.). Кам'янець-Подільськ, 2014. С. 45-48.
8. Яковлева Л. І. Е-урядування: раціональний вибір моделі управління доби глобалізації. *Інформація, комунікація, суспільство 2014*: матеріали 3-ї Міжнар. наук. конференції ICS-2014 (м. Львів, 21-24 травня 2014 р.). Львів, 2014. С. 110-112.
9. Яковлева Л. І. Учасницька демократія в інформаційному суспільстві. *Інформаційне суспільство та сталий розвиток*: матеріали наук.-практ. семінару. (м. Одеса, 16 травня 2014 року). Одеса, 2014. С. 144-147.
10. Яковлева Л. І. «Розпорядники» влади: три обґрунтування легітимності публічного управління. *Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі*: матеріали IV між нар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3-4 червня 2015 р.). Київ, 2015. С. 92-93.
11. Яковлева Л. І. Феномен легітимності: між вірою та раціональністю. *Україна у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Одеса, 13-14 березня 2015 року). Одеса, 2015. Частина 1. С. 115-117.

12. Яковлева Л. І. Е-демократія: взаємодія Res Privata та Res Publica в умовах інформаційної доби. *Інформація, комунікація, суспільство 2015*: матеріали 4-ї Міжнар. наук. конференції ICS-2015 (м. Львів, 20-21 травня 2015 р.). Львів, 2015. 268 с. С. 122-124.

13. Яковлева Л. І. Легітимація публічного адміністрування в умовах демократизації суспільства. «UChoice: 4P» *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матеріали II міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 жовтня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 175-178.

14. Яковлева Л. І. Е-уряд у системі публічного адміністрування: легітимність через раціональність. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Одеса, 13 лютого 2016 року). Одеса, 2016. С. 131-135.

15. Яковлева Л. І. Електронний уряд – інструмент публічного управління. *Інформація, комунікація, суспільство 2016*: матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2016 (м. Львів, 9–21 травня 2016 року). Львів, 2016. С. 172-174.

16. Яковлева Л. І. Роль громадянської ідентичності у здійсненні регіональної політики. *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика*: матеріали Третьої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-23 листопада 2017 р.): у 2-х ч. Київ, 2017. Ч. 1. С. 48-53.

17. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади: сучасний стан та перспективи. *Політика та управління розвитком регіону у вимірі децентралізації влади в Україні*: Збірник матеріалів міжрегіональної науково-практичної конференції. (м. Херсон). Херсон, 2018. С. 89-93.

18. Яковлева Л. І. Паралелі та контрасти у інтерпретації терміну «OFFENTLICKEIT» концепції легітимності Ю. Габермаса. *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація*: матеріали II Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Одеса, 2 листопада 2018 р.). Одеса, 2018. С. 134-136 с.

19. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади: сучасні виклики. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 193-194.

20. Яковлева Л. І. Легітимність публічної влади: виклики «електоральної демократії» та перспективи громадської участі. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практична конференція за міжнародною участю (м. Київ, 25 травня 2018 року): у п'яти томах. Київ, 2018. Т. 1. С. 115-116.

21. Яковлева Л. І. Електоральна демократія як складова легітимності публічної влади. *Інституалізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Київ, 24 травня 2019 р.): у п'яти томах. Київ, 2019. Том 1. С. 124-126.

22. Яковлева Л. І. ULTIM RATIO публічної влади: від інституційної довіри до інклюзивної легітимності. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Одеса, 9 жовтня 2020 року). Одеса, 2020. С. 105-106.

Інші публікації за темою дисертації:

1. Яковлева Л. Тренди міжінституційної взаємодії у виборчому процесі в Україні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. №4 (40). С. 207-214.
2. Yakovleva L., Yakovlev D. Institutional interaction and political choice in a transitional society. What role for the social sciences? The role of social sciences in *Ukraine and the world: milestones and outlook: collective monograph* / O. Boryslavska, D. Kislov, V. Liakh, N. Nesprava, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2020. 168 p. P. 146-163.
3. Яковлева Л. Легитимность власти в Украине: от электоральной демократии к политической инклюзивности. *Studia universitatis Moldaviae: Seria « Stiinte sociale »*. 2019. № 8 (128). С. 241-248.
4. Яковлева Л. І. Громадянська ідентичність як складова легітимності політичної влади. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 140-143.
5. Яковлева Л. І. Е-уряд як інструмент забезпечення раціонального та легітимного публічного управління. *Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада: колективна монографія* / за гол. ред. О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. Одеса, 2015. С. 286-297.
6. Яковлева Л. І. Легітимність публічного управління: держава, влада, раціональність. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Спецвипуск до 20-річчя ОРІДУ НАДУ при Президентові України. С. 85-90.

АНОТАЦІЯ

Яковлева Л.І. Інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2021.

Проблема легітимності публічної влади є однією із визначальних для демократичних політичних відносин. Сучасне українське суспільство потребує відповіді на питання щодо сутності легітимності публічної влади, її інституційного та комунікативного вимірів, джерел та характеристик легітимності політичного порядку. Без розуміння легітимності, раціонального застосування поняття легітимності до аналізу загальних процесів та окремих явищ, організацій та інститутів, індивідуальних та колективних акторів неможлива наукова оцінка усіх соціальних, економічних та політичних перипетій, які відбуваються в українському суспільстві.

В роботі вирішено актуальні проблеми політичної науки, які пов'язані із легітимністю публічної влади і які не знайшли достатньої розробки у наявних теоретичних розвідках. Дисертація є однією із перших політологічних праць, у якій досліджуються інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади. В межах здійсненого дослідження інституційних та комунікативних

вимірів легітимності публічної влади отримано результати, що мають наукове значення.

Ключові слова: *легітимність, легальність, законність, довіра, держава, суспільство, влада, політичний процес, публічна влада, комунікативність, політична комунікація, інституціоналізація, демократія, публічна політика, сучасне суспільство.*

АННОТАЦИЯ

Яковлева Л.И. Институциональные и коммуникативные измерения легитимности публичной власти. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 «Политические институты и процессы» - Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2021.

Проблема легитимности публичной власти является одной из определяющих для демократических политических отношений. Современное украинское общество требует ответа на вопрос о сущности легитимности публичной власти, ее институционального и коммуникативного измерений, источников и характеристик легитимности политического порядка. Без понимания легитимности, рационального применения понятия легитимности к анализу общих процессов и отдельных явлений, организаций и институтов, индивидуальных и коллективных актеров невозможна научная оценка всех социальных, экономических и политических перипетий, которые происходят в украинском обществе.

В работе решены актуальные проблемы политической науки, связанные с легитимностью публичной власти и которые не нашли достаточной разработки в имеющихся теоретических исследованиях. Диссертация является одним из первых политологических трудов, в котором исследуются институциональные и коммуникативные измерения легитимности публичной власти. В рамках проведенного исследования институциональных и коммуникативных измерений легитимности публичной власти получены результаты, имеющие научное значение.

Ключевые слова: *легитимность, легальность, законность, доверие, государство, общество, власть, политический процесс, публичная власть, коммуникативность, политическая коммуникация, институционализация, демократия, публичная политика, современное общество.*

SUMMARY

Yakovleva L. I. Institutional and communicative dimensions of the legitimacy of public power. Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Political Sciences. Specialty 23.00.02 «Political institutes and processes». South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Odessa, 2021.

Modern Ukrainian society needs answers to some questions about the essence of the legitimacy of public power, its institutional and communicative dimensions, sources, and characteristics of the legitimacy of the political order. Without an understanding of legitimacy, the rational application of the concept of legitimacy to the analysis of general processes and individual phenomena, organizations, and institutions, individual and collective actors, it is impossible to scientifically evaluate all social, economic, and political vicissitudes in Ukrainian society.

The mutual influence and interrelation between institutional and communicative dimensions of legitimacy of public power are substantiated. It is fully manifested in the process of horizontal and vertical communication between public power (public authorities and local governments), civil society institutions, political parties, the media and more.

Ensuring the legitimacy of public power in Ukraine should help increase the effectiveness of inter-institutional cooperation. In the dissertation, the complex generalization of theoretical developments of local and foreign researchers concerning conceptualization of public space as a basis of legitimacy of public power has been carried out. The interaction between the institutions of public power and civil society in the public space is due to such characteristics of publicity as openness, involvement, cooperation, and trust. The first one means the openness of public power to interact with civil society institutions, articulate and represent the interests of social groups in the process of ensuring legitimacy. The second characteristic, i.e. involvement, requires the government's willingness to involve citizens, and their willingness to be involved in political decision-making, policy making and implementation. Publicity requires non-governmental organizations, the media and political parties to adhere to the principles of communicative action (reaching a consensus on the level of knowledge, norms, assessments) in ensuring the legitimacy of public power. In the process of cooperation between the government and citizens in the public space (focused on dialogue, rational argumentation, reflectivity, etc.), there is public trust, which is the basis of the legitimacy of public power. On the basis of a comparative study of the approaches of neo-institutional theory (historical and sociological institutionalism, discursive institutionalism and institutionalism of rational choice) the institutional dimensions of legitimacy of public power have been determined, a complex definition of legitimacy has been synthesized.

From the standpoint of discursive institutionalism, the essence of inter-institutional interaction as a public communication of public power with civil society institutions through the media has been determined. Public power which citizens associate with a legitimate social and political order («sociological institutionalism») is considered legitimate. The legitimacy of public institutions is determined by their ability to reduce transaction costs, pursue public rather than private interests, and overcome opportunistic behavior («institutionalism of rational choice»). The study substantiates the need to develop institutions that promote the legitimacy of public power, or «institutions of legitimacy». These include the media, political parties and

non-governmental organizations, which act as intermediaries in the legitimizing interaction between public power and society. They influence the formation of public opinion, inform the public about the actions of the government, and this determines the legitimacy of public power. Institutions of legitimacy ensure the legitimacy of the political order in the process of political communication on socially important issues.

The study reveals the essence of communicative dimensions of the legitimacy of public power and identifies the communicative principles of legitimacy of public power in Ukraine. The institute of mass media has been studied from the point of view of influencing the legitimacy of public power, their role in political scandals (media scandals) during election campaigns, formation of «legitimizing myths» about the political order, etc. The possibilities of modern technological innovations in the media («state in a smartphone», development of social networks) in ensuring political inclusiveness as the basis of democratic legitimacy have been noted. The legitimacy of public power depends on the communicative competencies of its representatives, the ability to pragmatically determine their place in network communication.

Political communication is defined as the basis of legitimizing interaction.

The dissertation is one of the first political science works, which examines the institutional and communicative dimensions of the legitimacy of public power. Within the framework of the research of institutional and communicative dimensions of the legitimacy of public power, the results of scientific significance have been obtained.

Key words: *legitimacy, legality, trust, state, society, power, political process, public power, communication, political communication, institutionalization, democracy, public policy, modern society.*